

Article

Crítica (literaria) queer

Beatriz Suárez Briones
Universidade de Vigo

Keywords

Writing
Reading Queerly
Queer Politics
Queer Poetics

Palabras clave

Escribir
Ler queermente
Política queer
Poética queer

Abstract

This article reflects on what queer literary criticism is and how it works, although before getting there it first seeks to determine what ‘queer’ means. In the texts, queer proposes a new grammar of representation that seeks to articulate a radical awareness of sex, gender and sexuality and an *alter/native* view of reality that extends, from there, to all practices and institutions that shape, organize and make life possible. Radical and utopian writings that explore ways of being in the world and being in relation, which imagine subjects and weave non-normative communities, that resist and react against all normalizing tactics and criticize not only heteronormativity and heterosexism but also all their social and economic structures, that is, the world we know and as we know it. Queer, both as creation and as textual criticism, implies an ontology and an epistemology, also an *abnormal* language and writing of texts that disturb and deconstruct the acceptable forms of sexual genders and literary genres, and dismantle and transgress those forms. A whole poetics of abnormal subjects/texts is what this article proposes.

Resumo

Este artigo reflexiona acerca de que é e como funciona (un)ha crítica literaria queer, aínda que antes de chegar aí primeiro busca determinar que significa ‘queer’. Nos textos, queer propón unha nova gramática da representación que busca articular unha conciencia radical sobre sexo, xénero e sexualidade e unha visión *alter/nativa* da realidade que se estende, dende aí, a todas as prácticas e institucións que conforman, organizan e fan posible a vida. Escritas radicais e utópicas que exploran formas de estar no mundo e de estar en relación, que imaxinan suxeitos e tecen comunidades non normativas, que resisten e reaccionan contra toda táctica normalizadora e critican non só a heteronormatividade e o heterosexismo, senón todas as súas estruturas sociais e económicas, é dicir, o mundo que coñecemos e tal como

o coñecemos. Queer, tanto na súa vertente creativa como na súa vertente de crítica textual, implica unha ontoloxía e unha epistemoloxía, tamén unha linguaxe e unha escritura, *anormais*, de textos que perturban e deconstrúen as formas aceptables dos xéneros sexuais e dos xéneros literarios e desmontan e transgreden esas formas. Toda unha poética de suxeitos/textos anormais é a proposta deste artigo.

1

Extravíos (2001) titulouse, precisamente, a segunda obra, que veu despois de *Homografías*, do tandem Ricardo Llamas e Javier Vidarte, outro libro desmontador ou curto-circuitador do mundo e da cultura gai ben pensante, normalizada e *cool* estilo Chueca.

2

Unha boa mostra deste tipo de definición dáa Catherine Stimpson cando afirma: 'A miña definición da lesbiana —xa sexa escritora, ou personaxe ou lectora— será severamente restrictiva e literal: lesbiana é a muller que atopa a outras mulleres eroticamente atractivas e gratificantes' (1992: 244).

6

Invitouseme a reflexionar acerca de que é e como funciona(ría) unha crítica literaria queer. E aquí vai este intento moi tentativo (camiño ás tentas, si) e lacunar; este acto constitutivamente inacabado e paradoxal de definir algo que está en curso; algo que, porque se move, nunca sae(ría) na foto. Foto que eu nin pretendo nin desexo facer; ao contrario, o que poño baixo o foco aquí son as evidencias ou certezas que deixaron tras de si libros e ideas de pensadorxs queer ben coñecidxs. E, mentres me interno no territorio perigoso e salvaxe do queer e soa de música de fondo 'Walk on the

Wild Side', de Lou Reed, quero deixar dito dende o mesmísimo comezo deste texto, por se me extravió¹ e desaparezo e nunca regreso desta xungla ou desta festa (que para min sempre o é) de pensar (n)o queer, que non hai queer senón queers, que non hai unha teoría queer, senón teorías queer e, polo tanto, críticas queer. Que dende aquí mesmo asumo a responsabilidade das miñas palabras e que enuncio un bovariano 'Queer son eu' para sinalar que este é o meu queer, pero que hai outros.

Hai tempo, para o VII Congreso Internacional de Estudos Galegos, que se desenvolveu en Barcelona no ano 2003, escribín sobre crítica literaria lesbiana. Algunhas das cuestións que tratei alí, como que é e como funciona a crítica lesbiana, teñen vixencia agora, trece anos despois, cando escribo sobre que é e como funciona a crítica queer. Permítaseme autocitarme cunha certa extensión porque creo que, na cita, podemos intercambiar a palabra 'lesbiana' por 'queer' sen grandes perdas de sentido:

Desenmascarar as crenzas e prexuízos heterosexistas é, para a crítica lesbiana, un labor importante, aínda que non o principal. Preocupa máis o desenvolvemento dunha perspectiva lesbiana crítica, ou determinar se tal perspectiva é posible. As preguntas ontolóxicas son centrais: que fai dun texto 'un texto lesbiano', ou dunha escritora 'unha escritora lesbiana'? Aínda que resulte estraño, para poder contestar estas preguntas debemos antes determinar que significa 'lesbiana'. E esta non é unha cuestión menor: unha definición excluínte² ou restrinxida ao sexual fai totalmente imposible a historiografía lesbiana (porque como obter probas da preferencia sexual da maioría das escritoras do pasado e mesmo do presente?); ademais, pensar que o lesbianismo é unicamente unha experiencia sexual ou que non ten efectos máis aló do sexual é problemático. Por último, identificar escritura e escritora, literatura e vida, arte e realidade é unha estratexia como mínimo *naïf* para a crítica literaria. Presupoñer que tras un texto lésbico hai unha escritora lesbiana ou que unha escritora lesbiana produce naturalmente escritura lesbiana é simplemente absurdo (este mesmo absurdo prodúcese cando se define a 'escrita feminina' como a escrita producida por unha muller, como se ser muller implicase naturalmente escribir en feminino). En arte, 'lesbiano', exactamente igual que 'feminino', é un modo, unha estratexia, unha forma, unha linguaxe. Agora ben: cal? (2007: 98-99)

Esta pregunta é a que eu tentarei responder aquí. Así que comecemos (unha vez máis) por definir queer para, dende aí, movernos cara á definición da crítica queer. Definir queer non é doado, e mesmo pode considerarse o máis anti-queer que existe, e veremos por que. Pero antes

Estraño circunloquio para evitar dicir 'persoas homosexuais', talvez para non facer outings non desexados ou talvez porque persoas que 'queren comentar que realizan prácticas homosexuais' poden non ser homosexuais, e só as súas prácticas o son, nunha maneira moi pre-Stonewall de sinalar que os actos non confiren identidade ao suxeito.

permítaseme tomar un atallo e comezar describindo en negativo: queer *non é* gai nin lesbiana pero non hai queer sen pensamento ou conciencia radical sobre o sexo, o xénero, a sexualidade. E digo isto porque estou en desacordo radical (de raíz) con certos intentos tan raros (que non queer) e sorprendentes de posicionar a literatura galega como 'literatura queer'. Coincido plenamente coa crítica que Danny Barreto fai a tal pretensión, defendida por Teresa Moure en *Queer-emos un mundo novo* (2012):

Moure's assertion that the Galician literature is queer literature needs to be carefully evaluated. Her claim risks placing patriarchy and heterosexism outside the nation, ignoring the way in which Galician literary discourse has also reproduced and been complicit with sexist, racist and imperial logic. (Barreto 2017: 31; citado en Regueira 2020: 242)

É unha obviedade e debería ser innecesaria esta afirmación pero aquí estou, enunciándoa: non calquera obxecto raro ou periférico ou das/ nas marxes ou mesmo homosexual é queer. A propia Moure di que, na literatura galega, a homosexualidade ou a insatisfacción coa sexualidade canónica apareceran 'nos nosos clásicos, de maneira rotunda, valente e conmovedora' e que, nos últimos quince anos (*Queer-emos é* do 2012), autoras e autores como María Xosé Queizán, Ana Romani, Xavier Queipo, Antón Lopo, Mario Regueira, María Reimóndez, Xiana Arias ou Xosé Vázquez Pintor, son exemplo de incorporación de asuntos homoeróticos na súa escrita. Pero máis adiante sostén que

a etiqueta de literatura *homosexual* non deberá reducirse aos textos escritos por persoas que queren comentar que realizan prácticas homosexuais,³ nin sequera a aqueles que introducen personaxes con experiencias homosexuais, senón que podería cualificarse de tal xeito todo texto que puidese ser interpretado como un artefacto para desestabilizar a heteronormatividade. (2012: 28-29; as cursivas son miñas)

Xustamente aquí, nestas poucas liñas, (con)fúndese homosexual e queer, cando hai unha liña non sutil que distingue esas dúas realidades. Queer non é homosexual, pero si todo artefacto que desestabilice a heteronormatividade é queer.

Teremos que facer (unha vez máis) un pouco de historia queer para que se entenda que queer ten un sentido que non se pode obviar. Ademais da historia ben coñecida da palabra e o seu paso de insulto estigmatizante a autoidentificación orgullosa, queer como movemento ten xa unha longa historia, que eu vou facer curta sinalando só algún fitos. En 1990, na Universidade de California en Santa Cruz, Teresa de Lauretis organizou un congreso académico que titulou 'Teoría queer'. O éxito do sintagma foi fulgurante por dous motivos: un, pola audacia do oxímoro, ao calificar o venerable substantivo e tan de alta cultura 'Teoría' co insulto popular e de baixa cultura 'queer'. Por outro lado, porque, paralelamente, queer comezaba a ser usado polo activismo LGTB como a palabra paraugas que acollía todas esas realidades tan diferentes. No 1997 María Jesús Fariña e eu trouxemos ao noso Feminario da Universidade de Vigo a Teresa de Lauretis. Só sete anos despois da presentación en sociedade da súa creación, 'Teoría queer', Lauretis manifestaba que o termo morrera de éxito, que se convertera en pouco menos que un mero marchamo de modernidade, algo adoptado

4

O texto completo aquí: <https://www.historyisaweapon.com/defcon1/queernation.html>

5

Ou non tan nova, hai unha tradición de ‘versos soltos’ queer antes de que existise queer e onde eu coloco, como exemplo, a escritoras como Djuna Barnes ou Jean Genet ou Pedro Lemebel ou Monique Wittig ou Gloria Fuertes (tan distintxs entre si, pero vencelladxs polo impulso ácrata ou visionario ou utópico e pola anti heteronormatividade).

6

‘Multitudes queer’ é o título dun coñecido artigo de Beatriz Preciado, publicado en 2005.

como o ‘último berrido’ por quen gusta de estar á última no mundo académico e que ‘Teoría queer’ tornara unha criatura conceptualmente baleira da industria editorial (case todas as máis prestixiosas universidades nos Estados Unidos tiñan xa entón unha liña editorial de Teoría e/ou Estudos queer).

Tamén en 1990 xorde Queer Nation en Nova York. O seu manifesto fundacional difundíuse de man en man na manifestación do Orgullo dese ano e rapidamente estendeuse como a pólvora polas grandes cidades dos Estados Unidos. Recorto aquí un exemplo (interesado) do manifesto no que resoa un malestar parecido ao que Teresa de Lauretis denunciara en Vigo: pode a xente hetero dende o seu privilexio hetero ‘ir de’ queer? Calquera pode ser/escribir queer? Pódese ser/escribir queer sen rabia queer, sen utopía queer?:

[A]prendéronnos que os bos maricas e as boas bollos non se enfadan [...] Aprendéronnos tan ben que non só lles ocultamos a nosa ira senón que nola ocultamos xs unxs a xs outrxs. Ocultámola con adicións a drogas e suicidios, e traballando máis que ninguén coa esperanza de demostrarlles o noso valor [...] Cabréate [ti, queer]. Cabréate porque o prezo da visibilidade é unha constante ameaza de violencia, de violencia homófoba á que contribúen practicamente todos os estamentos desta sociedade [...] Mándaos [á xente hetero] á merda ata que estean un mes paseando da man en público con alguén do seu mesmo sexo. Cando teñan sobrevivido a iso poderás escoitar o que teñan que dicir sobre a rabia queer. Mentres, dilles que calen e que escoiten.⁴

Así que queer moi pronto se converteu en tendencia como teoría, como metodoloxía analítica e como práctica nas artes contemporáneas. Queer pode adoptarse e/ou performarse; pero, ademais, queer tivo dende o principio unha axenda política que levou e leva consigo o proxecto dunha nova⁵ gramática da representación que busca articular unha visión *alternativa* —nacida e propia da alteridade— da realidade e do amor e o desexo e que se estende, dende aí, a todas as prácticas e institucións que conforman, organizan e fan posible a vida. Escritas radicais e utópicas que exploran formas de estar no mundo e de estar en relación, que imaxinan e tecen comunidades non normativas (esas de xentes que nos *requeer*ñecemos e xuntamos ‘como remedios naturais’).

Neste traballo aparecerá moitas veces a palabra normalizar. Normalizar, na súa primeira e máis importante acepción, é ‘Facer volver á normalidade [algo que non a ten ou que a perdeu]’ ou simplemente ‘[Algo] volver á normalidade’, segundo o Dicionario da RAG. O DRAE coincide na súa primeira acepción, pero é un pouco máis contundente na segunda: ‘Hacer que algo se ajuste a una norma, regla o un modelo común’; parece que a normalidade non fose algo consubstancial ao ser, algo que se é substancialmente, dado que pode perderse e é algo ao que pode voltarse (forzada ou voluntariamente); na segunda acepción do DRAE, ‘normalizar’ significa *someter* algo a unha norma (regular, normativizar). E segundo o mesmo dicionario, ‘someter’ é ‘Sujetar, humillar a una persona, una tropa o una facción’, algo que nos é tan familiar e cotián a toda a ‘tropa’, a todas as multitudes queer.⁶ E vaíamos agora con ‘normal’; segundo o DRAG, ‘Conforme á norma, ao que é o máis frecuente ou habitual’; segundo a mesma fonte, os seus sinónimos son ‘común, corrente, ordinario’ e os seus antónimos, ‘anormal, especial, excepcional, extraordinario, insólito’: que

7

Compoño aquí unha longa cita feita do recorte e a ensamblaxe de tres páxinas do texto de Wittig. A cita é longa, mais parecíame imprescindible escoitar a Wittig no orixinal e non na miña paráfrase (e digo 'orixinal' mesmo se ofrezco unha tradución, que tamén está feita por min).

estupenda definición de dicionario para queer! O queer, en fin, ademais de co a/normal, relaciónase coas ideas de resistencia, inconformidade, deslizamento, indeterminación, intersticio, co elusivo, o desprazado. Outro verbo consubstancial ao queer e a súa metodoloxía e as súas axendas: desestabilizar. O DRAE define 'desestabilizar' (no dicionario da RAG non aparece) como 'Alterar o perturbar la estabilidad', algo que tamén definiría ao queer; queer é algo (e cando digo algo refírome tanto a un suxeito como a un obxecto) voluntariamente —estilística e politicamente— alterado ou perturbado. Engado dous adxectivos: performativo e antiesencialista. En *The Trouble with Normal* (1999), Michael Warner, un dos fundadores da Teoría queer e a quen debemos o concepto de 'heteronormatividade', sostén que calquera táctica normalizadora (el refírese concretamente ao matrimonio entre persoas do mesmo sexo) é prexudicial para a comunidade LGBT e que a Teoría queer e toda a ética queer, como perspectiva crítica radicalmente exterior ao sistema, critica non só a heteronormatividade e o heterosexismo senón todas as súas estruturas sociais e económicas, é dicir, o mundo que coñecemos e tal como o coñecemos. Monique Wittig foi moitísimo máis lonxe ao dicir que a heterosexualidade ten producido non só o sistema no que vivimos senón *a nosa propia mente* como hetero. Di ela en 'The Straight Mind', o artigo que dá título ao libro que recompila os seus artigos, *A mente hetero* (1992):⁷

Os discursos que nos oprimen moi en particular ás lesbianas, ás mulleres e aos homes homosexuais dan por sentado que o que funda a sociedade, calquera sociedade, é a heterosexualidade [...] Se os discursos dos sistemas teóricos modernos e das ciencias humanas exercen un poder sobre nós é porque traballan con conceptos que nos tocan moi de cerca [...] [e que] funcionan como conceptos primitivos nun conglomerado de toda sorte de disciplinas, teorías, ideas preconcebidas, que eu chamaría 'o pensamento heterosexual' [...] Trátase de 'muller', 'home', 'sexo', 'diferenza' e de toda a serie de conceptos que levan a súa marca, incluídos algúns como 'historia', 'cultura' e 'real'. E por moito que se admitiu nestes últimos anos que non hai natureza, que todo é cultura, segue habendo no seo desta cultura un núcleo de natureza que resiste ao exame, unha relación excluída do social na análise e que reviste un carácter de ineluctabilidade tanto na cultura como na natureza: é a relación heterosexual. Eu chamaríaa a relación social obrigatoria entre 'home' e 'muller'. [...] Logo de formular como un saber, como un principio evidente, como un dato anterior a toda ciencia a ineluctabilidade desta relación, o pensamento heterosexual entrégase a unha interpretación totalizadora á vez da historia, da realidade social, da cultura, da linguaxe e de todos os fenómenos subxectivos. (1992: 24-27)

Trasladando todo isto ao ámbito da crítica literaria decatámonos inmediateamente de que os antecedentes máis cercanos que ten a crítica queer son, por un lado, a crítica feminista e, por outro lado, a crítica gai e lesbiana: os instrumentos analíticos de ambas 'escolas' críticas foron extraídos dunha caixa de ferramentas moi ben surtida grazas ás alianzas entre teoría feminista, gai e lesbiana e marxismo, deconstrución e psicanálise, por citar as máis exitosas e productivas asociacións que configuraron a crítica feminista, lesbiana e gai contemporánea, pero a crítica queer toma outro camiño, un camiño propio que eu vou (insisto: tentativamente) tratar de describir aquí.

8

Así denominou a antropóloga Gayle Rubin o patriarcado naquel texto fundacional da teoría feminista 'O tráfico de mulleres' (1975).

9

Anormal é outra palabra interesante: nun principio é a fórmula de designación patoloxizante dada para xs homosexuais pola sexoloxía de finais do século XIX e principios do XX, e que será transformada 'desde dentro' polxs propixs suxeitos designados por ela no sentido de autodesignación dende o orgullo. Véxase, por exemplo, Beatriz Preciado (2005) — e digo Beatriz Preciado porque é así como asina a súa obra naquelas alturas Beto Preciado.

10

Así traducía Ricardo Llamas Teoría queer en *Teoría torcida* (1998).

11

E así o traduce Mario Regueira, nunha das miñas traducións favoritas de queer (2008 e 2020).

Comezarei polo fácil: talvez unha das características máis propias do queer, e que recoñezo en todos os materiais que len, escriben e se posicionan nunha perspectiva queer, é o uso da 'baixa cultura' como un referente que se mestura coa 'alta cultura', nunha combinación particularmente queer de cultura popular e de coñecemento esotérico e que atravesa esas divisións estáticas do pensamento e a cultura hexemónica, que sempre ollou con displicencia e superioridade o popular. Creo que isto vale tanto para a crítica como para a literatura queer. Isto arrastra consigo determinadas temáticas e perspectivas: para min, unha marca de *queeridade* na literatura é a representación de experiencias, de realidades e de personaxes que viven vidas e ensaian as fórmulas máis sorprendentes e antinormativas de estar no mundo. Formalmente, o queer ofrece un estilo onde conviven e se mesturan o lúdico e o serio, o realismo co carnavalesco e excesivo, unha procura doutros modos de dicir porque dicir cousas novas implica a innovación, renovación, revolución da linguaxe. Porque se *é/escríbe* queer, na escrita establécese un compromiso con alternativas para o (de)sexo diferentes, elúdense e desobedécense as normas que castigan e disciplinan as condutas, e o travestido, o mesturado, a impureza, o hibridismo están sempre aí, poñéndonos diante dos ollos novas formas de ser, de estar, de vivir, de escribir, que parecen levarnos de volta ao paraíso perdido da anarquía dunha infancia preedípica aínda sen normas, tan distante aínda da predicable e normativa madurez do binarismo de sexo e xénero que o sistema nos ten preparada. Pero o sistema pode fracasar e fracasa, e a confirmación dese fracaso está na existencia en todos os tempos e todos os lugares de marimachos e nenazas, de Amazonas —ou guerrilleiras—, de tolas, de inadaptdxs furiosxs e visionarixs que, coa súa mera existencia, crea(ro)n buracos na normalidade tóxica e monocromática do binarismo normativo. Persoalmente creo que queer significa o fracaso do 'sistema sexo-xénero';⁸ e ser queer, fracasar no proxecto de ser unha muller ou un home 'de verdade'; isto colócanos nunha posición privilexiada para facer a crítica a un mundo e a un modo de representación do aceptable, do que se prega ás normas, as obedece e, con cada acto de obediencia, as recrea e reifica: queer, para min, significa non aceptar os mandatos heteropatriarcais para ser normais, significa unha ontoloxía e unha epistemoloxía, tamén unha linguaxe e unha escritura, *anormal*.⁹ Unha escritura de historias *anormais*, de suxeitos *anormais*, que perturban e deconstrúen coa súa mera existencia as formas aceptables dos xéneros sexuais e dos xéneros literarios e desfán, desarmar, desmontan, transgreden esas formas. As formas normativas son sempre un pouco —ou un moito— fascistas e baséanse no privilexio da virilidade masculina. Ese estilo, historia, modo, ontoloxía viril (que é o mesmo que dicir heteropatriarcal) son furados por unha visión *torcida*¹⁰ ou *maronda*¹¹ que adopta e representa o sobranse, o que está de máis e non pode nin debe ser representado, o excesivo, o escandaloso, o carnavalesco, o insensato, o promiscuo, o frívolo, o pequeno, o irrelevante, o lúdico, o antipuritano, o que se resiste a ser normal.

E como traballa e fala queer? Obviamente, queer non fala nunha soa lingua; queer é, por exemplo, cuir en América Latina e dende alí chega e instálase tamén aquí, onde conviven cuir e queer. Queer tampouco segue un só método de traballo. Para min ten que ver con descolocarse, descolonizarse dos hábitos dunha linguaxe feita e acabada, esa coa que poder dicir, aparentemente, 'todo', mesmo se este 'todo' confirma que a linguaxe está ao servizo dos réximes disciplinarios da normalidade e que non vale para dicir o non dito, o outro, a alteridade: dicir queer é internarse na xungla da

linguaxe, facela xungla e non *sistema*. Moverse nos confíns, cara aos territorios sen lei do inapropiado, do desviado, do anticonvencional e o orixinal. O disciplinario é un exercicio e unha técnica do poder que depende e promove a normalización, as convencións, as tradicións, todas fórmulas celosamente administrativas do *status quo*. A teoría e a crítica queer, no seu funcionamento, son antidisciplinarias ou contradisciplinarias e recórdannos que aquela orde —esta, na que vivimos, a orde social do heteropatriarcado— non é inevitable, que non estamos abocados ou telexnicamente destinados os seres humanos a funcionar da maneira binaria e xerárquica sobre a que se constrúe o mundo que coñecemos e padecemos, que o non normativo resiste, e crea coa súa palabra, coa súa mera existencia, mundos posibles, mundos que non por minoritarios son descartables, por moi descualificados que estean.

A estética queer ten unha bagaxe na que inflúen moito os aspectos lúdicos e nostáxicos do camp e performativos do drag. O drag, de feito, inspirou unha das teses fundamentais de Judith Butler (1990), a de que, ao imitar o xénero, o drag revela implicitamente a propia natureza imitativa do xénero e, en última instancia, a súa continxencia, que é o mesmo que dicir o determinismo biolóxico implícito no noso concepto de sexo. Tamén como antecedentes pódense sinalar no mundo da música contemporánea, especialmente desde os anos 70, a ambigüidade sexual do glam rock, que propuxo un estilo no que a actitude e a imaxe eran fundamentais e manifestábanse nunha esaxerada e extravagante teatralidade na forma de vestir e actuar. De feito, a ambigüidade sexual convértese nunha forma de provocación aberta e contracultural (desde David Bowie, Roxy Music, Iggy Pop, The Cure, The New York Dolls, Boy George, a Locomía, Alaska ou Tino Casal, por poñer exemplos ben coñecidos). Martínez Expósito compara o desconcerto e a desconfianza que produce o queer co 'estrañamento' que o Formalismo ruso propuxo como marca do literario. O estrañamento —ou desautomatización— consegue desfamiliarizar os obxectos, facer difíciles as formas para incrementar a complexidade e a duración da percepción estética. E di:

Na antiquísima tradición literaria relacionada cos temas LGBT existen paradigmas anti-normalizadores, como os textos cifrados, as claves ocultas e as referencias secretas da poesía trobadoresca e dos cancioneiros da Baixa Idade Media, a invención de palabras e imaxes coñecidas só polos iniciados que proliferou durante o Simbolismo e o Surrealismo, ou a tradición do silencio auto-imposto, do silenciamento da voz homosexual que no entanto deixa as súas pegadas no erotismo sublimado da épica ou o melodrama de Hollywood. (2009: 29)

Prodúcese así un código clandestino de significación que, co paso do tempo, chega a crear a súa propia tradición. Escribir ou ler queermente implica, entre outras cousas (e todo isto que vou dicir a continuación como marcas de escrita ou lectura queer xa o practicara antes —quero insistir nesta idea— a crítica feminista e a lesbigai, e todas as lecturas de grupos minoritarios e minorizados porque as lecturas desobedentes ou a contrapelo, o ler ao revés é un manual de supervivencia básica para as minorías) ler entre liñas ou o non dito, desobedecer un texto e facer unha lectura *invertida* e ler e descubrir o queer nun personaxe inocuamente heterosexual, ou ler de maneira positiva un personaxe caracterizado no

texto de modo negativo; ler o minúsculo, abrir unha fenda por onde pode coarse un novo sentido, ler algún resto, algún detalle menor e tirar dende aí para extraer novos significados dunha obra. Formalmente o queer recorre moitas veces ao humor e á ironía, tan en si mesmos deconstrutivos, co seu enorme potencial subversivo, desestabilizador e disolvente. E, por suposto, aí está a homografese como discurso conscientemente ideolóxico.

A partir dos anos 2000 prodúcese na Teoría queer un influente xiro antisocial que fixo que o queer se apease dos proxectos que se centraban en 'redimir' o xénero, o sexo e a sexualidade queer e se pasase a subliñar e adoptar as súas características máis antisociais e negativas. Autoras e autores como Lauren Berlant, Leo Bersani, Lee Edelman, Jack Halberstam e Sara Ahmed sinalan que a heteronormatividade está intrinsecamente unida ás nocións neoliberais e capitalistas vinculadas a un 'eu exitoso': triunfar é ter sentido, ser un suxeito articulado, capaz, produtivo, reprodutivo, cun futuro orientado cara ao ascenso social e a acumulación de riqueza. Edelman, sobre todo, enfatiza nese libro sombrío e revulsivo *Non ao futuro. A teoría queer e a pulsión de morte* (2004), os aspectos máis negacionistas e antisociais da Teoría queer e, dende unha perspectiva alimentada pola psicanálise lacaniana, reivindica o impulso presentista do suxeito queer e a súa negatividade. O feito de que o suxeito queer sexa abxecto, anormal, 'raro' fai que non poida ser redimido e aceptado polo mundo ben pensante, comedido, puritano e liberal do heteropatriarcado e, do mesmo xeito, a súa proposta radical nunca poderá ser aceptada, nin gustará nin parecerá sequera digna de ser tida en conta, senón que será sempre sospeitosa, perigosa e desagradable. Para Edelman os suxeitos queer xamais serán aceptados e, mesmo se todos os Estados do mundo aceptasen o matrimonio homosexual e a normalización dos suxeitos homosexuais e se emprendesen campañas de educación antidiscriminatoria *urbi et orbe*, nunca se eliminará o desgusto, o noxo, a desconfianza que a homosexualidade (re)presenta para o mundo organizado dende 'a mente heterosexual', nin nunca desaparecerá a violencia e o *bullying* homofóbico. De aí a negatividade irreductible deste 'non' a un futuro onde a humanidade se perpetúe a través da descendencia, da herdanza, do canon, do canónico, e se produza e reproduza o heteropatriarcado. Para xs pensadorxs deste xiro antisocial, fronte á esperanza de redención pola normalidade, seguir opoñendo a radical alteridade queer, que non acepta domesticarse. En vez de demostrar o confiábel, produtivos e estables que poden ser os suxeitos non heterosexuais, defender claramente que non adoptamos nin queremos os valores da normalidade. Sara Ahmed exemplifica esta negatividade coa figura da 'feminista augafestas' (2017), aquela que sinala que a felicidade —como o futuro— é un proxecto (unha idea) marcada polo xénero, pola clase, pola procedencia, pola cor da pel, pola idade, pola capacidade, pola talla de roupa; a felicidade —como o futuro— é un imperativo cultural máis dispoñible para as persoas que encaixan na norma con maior facilidade e que están dispostas a vivir as súas vidas de forma correcta e segundo esa liña trazada sen solución de continuidade entre carreira profesional, matrimonio, hipoteca a trinta anos, descendencia, fogar, familia, intimidade. Persoalmente, interésame e alíñome con esta corrente poderosa e rompedora que anima a resistencia á asimilación por ese *télos*. Resistir a ese relato finalista con narrativas (teóricas, artísticas) de oposición; que invitan moi sedutoramente a emprender unha viaxe intelectual e experiencial por rutas de resistencia baseadas en novos arquivos e en novas lecturas. E que non se me entenda mal, isto non é un chamamento á desesperanza para quen temos tremendo apego ás nosas vellas bibliotecas!

Non hai por que queimar todos os libros: moitos deles poden renacer ao seren lidos cunha mirada torcida, poden cargarse con sentidos novos e producir experiencias de lectura novas, formas alternativas de saber e de ser. A nosa victoria queer é o abxecto, non o normal. Eu, como Jack Halbertam, 'creo profundamente no proxecto pedagóxico de crear monstros' (2011: 32).

Obras citadas

AHMED, Sara, 2006. *Fenomenología queer. Orientaciones, objetos, otros* (Barcelona: Bellaterra, 2019).

—, 2017. *Vivir una vida feminista* (Barcelona: Bellaterra, 2018).

AMARELO MONTERO, Daniel (ed.), 2020. *Nós, xs inadaptadx. Representações, desejos e histórias LGBTIQ na Galiza* (Santiago de Compostela: Através Editora).

BARRETO, Danny, 2017. 'Putting Queerness on the Map: Notes for a Queer Galician Studies', en Sampedro Vizcaya & Losada Montero 2017: 25-38.

BUTLER, Judith, 1990. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity* (New York & London: Routledge).

GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, Helena & María Xesús LAMA LÓPEZ (coords.), 2007. *Mulleres en Galicia: Galicia e os outros pobos da península. Vol. I* (Sada: Edición do Castro).

EDELMAN, Lee, 2004. *No al futuro. La Teoría queer y la pulsión de muerte* (Madrid: Egales, 2014).

HALBERSTAM, Jack, 2011. *El arte queer del fracaso* (Madrid: Egales, 2018).

LAMAS, Marta (ed.), 1996. *El género: construcción cultural de la diferencia sexual* (México: UNAM, Porrúa).

LLAMAS, Ricardo, 1998. *Teoría torcida. Prejuicios y discursos en torno a 'la homosexualidad'* (Madrid: Siglo XXI).

MARTÍNEZ EXPÓSITO, Alfredo, 2009. 'Normalización y teoría queer', en Vázquez García et al. 2009: 24-38.

MOURE, Teresa, 2012. *Queer-emos un mundo novo. Sobre cápsulas, xéneros e falsas clasificacións* (Vigo: Galaxia).

PRECIADO, Beatriz, 2005. 'Multitudes queer. Nota para una política de los "anormales"', *Nombres. Revista de Filosofía* 19: 157-166.

REGUEIRA, Mario (2020). 'Por unha literatura maronda. Apostillas em 2020', en Amarelo 2020: 245-257.

RUBIN, Gayle, 1975. 'El tráfico de mujeres: notas sobre "la economía política del sexo"', en Lamas 1996.

SAMPEDRO VIZCAYA, Benita & José A. LOSADA MONTERO, 2017, *Rerouting Galician Studies. Multidisciplinary Interventions* (Cham: Palgrave McMillan).

SUÁREZ BRIONES, Beatriz, 2007. 'Diso non se fala: a crítica lesbiana en Galicia', en González Fernández & Lama López (coords.): 2007: 93-100.

VÁZQUEZ GARCÍA, Francisco et al., 2009. *Teoría queer, de la transgresión a la transformación social* (Sevilla: Centro de Estudios Andaluces, Junta de Andalucía, Consejería de la Presidencia).

WARNER, Michael, 1999. *The Trouble with Normal: Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press).

WITTIG, Monique, 1992. *The Straight Mind and Other Essays* (Boston: Beacon Press).